

NOVO GOSPODARSTVO ZA NOVI MILENIJ

Dr.sc. Snježana Slišковиć e- mail: s.sliskovic@revisa.biz.hr

Glavna menadžerica u REVISA d.o.o. Zagreb (revizija, knjigovodstvo i poslovno savjetovanje)

Sažetak: Za industrijsko doba karakteristična je nekvalificirana i niskokvalificirana radna snaga koju se držalo nesavršenim dodatkom stroju, a menadžment se ponajprije koncentrirao na proizvodnost koja se znatnim dijelom ostvarivala modernizacijom sredstava za proizvodnju. Novo se gospodarstvo temelji na intelektualnome kapitalu, odnosno stručnjacima znalcima, pa i zaposlenici moraju posjedovati stručna znanja, jer rade na robotiziranim i automatiziranim proizvodnim linijama, za što su potrebna posebna umijeća. Također, pojam novoga gospodarstva izravno je povezan i s jačanjem globalizacijskih trendova i razvojem IC tehnologija. Uzima se kao istoznačnica za informatičko društvo, društvo znanja ili društvo utemeljeno na znanju, digitalno gospodarstvo i slično. Dakle, danas ne postoji jedinstvena definicija novoga gospodarstva, a neki ga sasvim pogrešno nazivaju nova ekonomija, što ćemo u članku argumentirano objasniti.

Zapravo, to je gospodarstvo utemeljena na znanju i na idejama poboljšanja životnoga standarda i stvaranja novih radnih mjesta u mjeri u kojoj se inovativne ideje i tehnološke promjene uključuju u proizvodne procese te proizvode i usluge. Dakle, novo je gospodarstvo na suprotnom polu od staroga, jer se razlikuju po temeljnom modelu i izvorima gospodarskoga rasta. Sirovine, materijal, energija, novac i ekonomija obujma, zamjenjuju se znanjem i tehnološkim promjenama. U ovome radu, pokušali smo osvijetliti neke zanimljive aspekte pojma novo gospodarstvo.

Ključne riječi: Promjene, inovacije, informacije, informacijsko-komunikacijske (IC) tehnologije, intelektualni kapital

NEW ECONOMY FOR THE NEW MILLENNIUM

Abstract: Unqualified and low skill labor are characteristic in the industrial era that was kept as imperfect addition of the machine, and the management is primarily focused on productivity, which is a substantial share of realized modernization of the means of production. The new economy is based on intellectual capital, experts and even employees must have expertise, because they work on robots and automated production lines, for which they need special skills. Also, the concept of the new economy is directly connected with the strengthening globalization trends and the development of IC technology. It is taken as a synonym for information society, knowledge society and knowledge-based society, the digital economy and the like. So, today there is no single definition of the new economy, and some of it are quite erroneously called new economy, as we are going to explain in the article with arguments.

In fact, it is the economy based on knowledge and ideas of improving living standards and job creation to the extent that the innovative ideas and technological changes includes in the production processes and products and services. Thus, the new economy is the opposite pole from the old, because they differ by the groundlessness model and source of economic growth. Raw materials, materials, energy, money and economy of scale, are replaced by knowledge and technological changes. In this paper, we tried to highlight some interesting aspects of a new economy.

Keywords: changes, innovation, information, information and communication (IC) technology, intellectual capital

1. UVOD

U industrijskomu dobu dodana je vrijednost nastajala uz pomoć velikih serija iz golemih tehnoloških postrojenja. Kapital je bio ključni resurs, a ekonomija obujma osiguravala je konkurentnost na tržištu masovne potrošnje. S druge strane, danas su ideje izvorište dodane vrijednosti, a veličina tvrtke nije presudna, jer je za plasman profitabilnih ideja važna kreativnost, inovativnost i znanje. To je jedan od razloga nagloga širenja poduzetništva, osobito malih i srednje velikih tvrtki. Živimo u vremenu velikih promjena. Suvremena IC tehnologija mijenja uvjete poslovanja, ali i sva područja svakodnevnoga život. Već nekoliko desetljeća uspostavlja se nova načela gospodarskoga djelovanja. Stvaraju se pretpostavke za tzv. novu ekonomiju⁸² te za tzv. društvo znanja. Menadžeri, ali i građani suočavaju se s novom stvarnošću. Promjene su proces koji obilježava konac 20. i početak 21. stoljeća. Ignoriranje promjena dovodi do stagnacije i sigurne propasti.

U drugoj polovici 90-ih godine 20. stoljeća, u širu znanstvenu i kolokvijalnu upotrebu ušao je pojam tzv. nove ekonomije (kao što smo u fusnoti objasnili, pravilnije bi bilo, nove privrede ili novoga gospodarstva, pa ćemo u nastavku mi rabiti potonju sintagmu). Novo je gospodarstvo temeljni pokretač promjena u tvrtki novoga milenija, što se temelji na novim poslovnim mogućnostima nastalim povećanjem znanja te intenziviranjem primjene IC tehnologija. Još početkom 20. stoljeća pojava električne energije, telefona, željeznice i automobila, naglavce je reorganizirala dotadašnji život i poslovanje. To je bila era industrijskoga gospodarstva, kada je bilo važno posjedovanje imovine te što jeftinije ili brže nešto proizvesti pomoću ljudskoga rada. Svoje bogatstvo tvrtke su temeljile na materijalnoj imovini i fizičkome kapitalu, dok se u novomu gospodarstvu nova vrijednost stvara pomoću nematerijalne imovine, pa znanje postaje glavni resurs. Znanje je ono što stvara vrijednost, ali i nova znanja, pa se sve više ljudi uključuje u lancu vrijednosti, u proizvodnju i podjelu znanja (fakulteti, proizvođači, potrošači), znanje dostiže sve veću vrijednost, jer se povećava, proširuje, produbljuje i pretvara u intelektualni kapital. Znanje je tako postalo primarna roba koju proizvodimo, kupujemo i prodajemo.⁸³

2. POJAM I ZNAČENJE NOVOGA GOSPODARSTVA

Iako još nitko nije ponudio sustavnu definiciju novoga gospodarstva, prvotno se može reći da ono označava duboke promjene koje su zahvatile svjetsko gospodarstvo i koje su imale znatne društvene implikacije. Makroekonomska verzija teorije novoga gospodarstva upućivala je na mogućnost dugotrajna rasta bez istodobnoga povećanja inflacije, dok su mikroekonomski orijentirani teoretičari isticali promjene u načinu razmišljanja (inovativnost, umrežavanje), u organizaciji rada (dehijerarhizacija organizacijske strukture, projektno razmišljanje) i ključnu ulogu suvremene IC tehnologije, osobito interneta u povećanju produktivnosti i gospodarskoga rasta. IC tehnologija i internet višestruko ubrzavaju komunikaciju, omogućuju širenje informacija i znanja, ali i pokretljivost kapitala, roba i usluga podižu na do sada

⁸² U literaturi se često pojmovi privreda, gospodarstvo i ekonomija rabe kao istoznačnice, pa tako uz pojam ekonomija nalazimo sintagme (abecedno): digitalna, dinamična, globalna, industrijska, nacionalna, nova, standardna, stara, svjetska, zatim ekonomija znanja i slično. U takvim slučajevima mi ćemo rabiti pojam gospodarstvo, a pojam ekonomija u različitim oblicima rabiti ćemo samo u sintagmama uz pojmove iz područja ekonomije kao znanosti, primjerice: makro ekonomija, mikro ekonomija, zatim ekonomski cilj, čimbenik, kriterij, načelo, odnos, paradigma, politika, poredak, promjena, ravnoteža, suverenitet, teorija, vizija, vrijednosti, znanost i slično.

⁸³ Kolaković, M. (2006.), Poduzetništvo u ekonomiji znanja, Zagreb: Sinergija, str. 156.

neviđenu razinu, realizirajući ideju jedinstvena svjetskoga tržišta.⁸⁴ Više se ne proizvode velike serije, jer se proizvodi prilagođavaju ciljnim tržišnim nišama (poznatim kupcima).

Uklanjaju se rutina i jednostavne radne operacije pa zaposlenici moraju biti fleksibilni i kreativni, a menadžment se fokusira na ljudski doprinos u proizvodnome ili uslužnome procesu. U velikim tvrtkama porasla je važnost odjela za istraživanje i razvoj, zatim odjela za marketing i planiranje koji djeluju u suradnji s ostalim odjelima, što omogućuje informatičku umreženost te stvaranje baza podataka. Rast se sve više temelji na plasiranju novih ili usavršavanju postojećih proizvoda. Osim kvalitete, kupci cijene dizajn te imidž robne marke, brendove ili tvrtke. Dakle, riječ je o nematerijalnim činiteljima koji su rezultat kreativna rada. Novi proizvodi i usluge nastaju timskim radom velika broja stručnjaka, što traži određena menadžerska znanja. Stalne su inovacije nužnost, a potrošači ih sve brže prihvaćaju. Stalno inoviranje rezultira brojnim tržišnim izazovima i šansama. Strategija se osmišljava na temelju vizije i misije koje su kratke i jasne, a učinkovito poslovanje nije moguće bez specifičnih sustava organizacijskih vrijednosti.

U novomu gospodarstvu sve manje ljudi radi u proizvodnim procesima, a uslužni sektor postaje dominantan. Uslužni sektor, ponajprije trgovina, turizam, financijske i različite konzultantske usluge, otvara najveći broj novih radnih mjesta. Inovacijski procesi u pojedinim granama iznimno su skupi. To se ponajprije odnosi na farmaceutsku, zrakoplovnu, telekomunikacijsku i automobilsku industriju te istraživanja novih materijala i slično. Budući da su inovacije nužnost u novomu gospodarstvu sve je veći broj alijansi i partnerstava, ponajprije radi jačanja istraživačkih potencijala, odnosno stjecanja potrebnih specijalističkih znanja. Razvoj novoga gospodarstva traži izgradnju odgovarajuće infrastrukture, pa umreženost te ostali oblici informatičke povezanosti postaju sve važniji za njegovo funkcioniranje. U analizi postkapitalističkog društva Peter F. Drucker kaže da će produktivnost znanja biti odlučujući čimbenik u konkurentskoj poziciji zemalja, gospodarskih grana ili tvrtki. Rad i kapital više nisu rijetki ni vrijedni resursi, već su to informacije i iz njih generirano znanje.

Informacije postaju sirovina iz koje se proizvodi znanje, one su medij kojim se znanje transportira i priopćava. Vrijednost društvenoga proizvoda sve se manje određuje fizičkom proizvodnjom, jer udjel sirovina i energije opadaju te materijalna dobra gube važnost u odnosu na nematerijalne, a snaga mišića nadomješta se mentalnom snagom. Već sredinom 90-ih godina 20. stoljeća više od 60% zaposlenih u Njemačkoj radilo je u uslužnom sektoru koji je generirao oko 65% ukupne stvorene vrijednosti, što je više uzrokovano porastom kvalificiranih usluga znanja, nego jeftinim uslugama niže kvalifikacije.⁸⁵ Znanje i ljudi postaju ključni organizacijski resursi. To je izazvalo dramatične promjene u poslovnoj filozofiji zapadnih menadžera. Klasični menadžerski model sastojao se u marginalizaciji čovjeka te insistiranju na financijskoj kontroli i planiranju, tehnološkoj modernizaciji, strogom vanjskome nadzoru i podjeli rada. Takav koncept japanski menadžeri nisu prihvatili te su uz uvažavanje ljudskih potencijala ostvarili japansko gospodarsko čudo.

⁸⁴ Više vidjeti u Pavić, Ž. (2008.), Poduzetništvo mladih i nova ekonomija, Ekonomski vjesnik, Br. 1-2, prosinac, str. 85.-93.

⁸⁵ Više vidjeti u North, K. (2008.), Upravljanje znanjem - Vođenje poduzeća usmjereno prema znanju, Zabreb: Naklada Slap, str. 16.-17.

Tradicionalne tvrtke bile su usmjerene na unutarnje odnose i probleme, a s vremenom se uspostavljaju komunikacije s kupcima i dobavljačima. Zanimanje za znanje, odnosno nematerijalne čimbenike (poput imidža, vremena, dizajna, robne marke, *know-howa*, patenta, kvalitete i slično) izazvao je *Microsoft* 90-ih godina 20. stoljeća. Naime, 1996. godine njegova je tržišna vrijednost iznosila 119 milijarda američkih dolara, od čega 94% nematerijalnih čimbenika. Godine 2000. tržišna vrijednost *Microsofta* iznosila je 286 milijarda, od čega je vrijednost imovine bila svega 52 milijarda. Istodobno, *General Motors* koji je ostao još uvijek klasična kompanija u 2000. godini imao je tržišnu vrijednost od 48 milijarda, od čega 33 milijarda imovine. Dakle, iako je još 50-ih godina 20. stoljeća nematerijalne činitelje rasta otkrio R. Solow i svrstao ih pod zajednički nazivnik tehnološkoga napretka (*technology progress*) ili tehnološke promijene (*technology change*), tek 90-tih godina ulaganja u nematerijalni kapital uistinu nadmašuju kapitalna ulaganja te uvjetuju nastanak novoga gospodarstva.

Iako je globalizacija započela negdje u 19. stoljeću, sam se termin počeo intenzivno rabiti tek u posljednjim desetljećima 20. stoljeća. Sve prijašnje faze globalizacije bile su izraz dosegnute razine znanja, tehnologija te djelovanja tržišta i konkurencije. Jačanje suvremenih globalizacijskih trendova izraz je četvrte tehnološke informatičke revolucije i nastanka informatičke epohe koja je nametnula nove društvene odnose. Te se promjene osobito odnose na slabljenje pozicije rada i jačanje pozicije intelektualnoga kapitala. Promjene u radnomu zakonodavstvu u smjeru veće fleksibilnosti tržišta rada uzrok su mnogim društvenim turbulencijama, osobito u zemljama koje imaju dugu tradiciju društva blagostanja. Kvaliteta razvoja u zemljama koje su potpuno zahvaćene informatičkom revolucijom mjeri se tzv. IC-čimbenicima, odnosno njihovim doprinosom stopi rasta BDP-a. Ta nova kvaliteta razvoja dala je povod stvaranju tzv. novoga gospodarstva.⁸⁶

3. PROMJENE ZA NOVO GOSPODARSTVO

Globalizacija dodatno pojačava konkurenciju, pa već 50-ak godina ponuda nadmašuje potražnju te se zaoštava tržišno natjecanje, što prate učestale i temeljite promjene. Nestala je stabilnost poslovanja, a zavladao je stalo prilagođavanje. U fokusu novoga gospodarstva tehnološke su promjene, porast važnosti informacija i uporaba intelektualnoga kapitala, uz uvažavanje ključnih dugoročnih trendova koji su do toga doveli. Uz naglasak na promjene poput informatizacije, kompjutorizacije i e-poslovanja, danas postoje kontinuirane dugoročne ekonomske promjene koje imaju i imat će izniman utjecaj na način poslovanja. Ključ je razumijevanja promjena u poslovanju tvrtki i učinaka IC tehnologila zapravo u identificiranju čimbenika koji oblikuju promjene u potražnji za proizvodima i uslugama, od kojih neizostavno valja istaknuti sljedeće:⁸⁷

- **Rast dohotka:** Rastom potrošačeva dohotka, raste potražnja i potrošnje proizvoda i uslugama intenzivnih znanjem, luksuznih dobara, turističkih usluga i slično. Granice između proizvođača i potrošača te između dobavljača i prodavača sve više nestaju. Potrošači su danas ti koji svojim izborom determiniraju ono što agilni konkurenti trebaju dizajnirati i proizvesti. Na globalnomu tržištu potrošači danas traže

⁸⁶ Vojnić, D. (2007.), Izlaganje na predstavljanju knjige Vladimira Veselice: Globalizacija i nova ekonomija koja je održana na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, 3. srpnja 2007. Ekonomski pregled, 58(7-8), str. 489.-494.

⁸⁷ Prema Kolaković, M. (2006.), Poduzetništvo u ekonomiji znanja, Zagreb: Sinergija, str. 162.-167.

sofisticirane kombinacije novih proizvoda, nematerijalnih usluga i informacija kratka životnoga vijeka, što apstrahira odnose utemeljene na masovnoj proizvodnji. Usko grlo više nije kapacitet, već sposobnost dizajniranja i kreiranja novih proizvoda i usluga.

- **Rast uslužnih industrija:** Nekoliko zadnjih desetljeća obilježava izrazit porast udjela uslužnih industrija, što uključuje osobne usluge, poput obrazovanja, osiguranja, medicinske zaštite, turističkih usluga, sporta i rekreacije, kao i niza poslovnih usluga, poput računovodstva, konzaltinga, inženjeringa, bankarstva i slično. Te su industrije rasle stopama većim od proizvodnje materijalnih proizvoda. Brz rast uslužnoga sektora ima važne implikacije i na promjene u poduzetništvu, budući da potrošači zahtijevaju vrhunske sofisticirane usluge koje mogu zadovoljavati male, usko specijalizirane tvrtke. Međutim, istodobno s povećanjem dohotka, nažalost, povećava se nejednakost u njegovoj raspodjeli, odnosno distribuciji dohotka u korist bogatih.
- **Globalna konkurencija:** Danas imamo valove novih konkurenata koji se ubrzano šire u tehnološki i tržišno razvijenim društvima i na globalnom tržištu. Suvremeno poslovanje karakteriziraju stalne, brze i nepredvidive promjene te rast globalne konkurencije. Većina poslovnih ideja i koncepcija iz druge polovice 20. stoljeća danas više ne vrijede. Brza obrada i protok informacija, konvergencija računalnih mreža i IC tehnologija omogućuje zemljopisnu koordinaciju i povezivanje disperziranih ključnih sposobnosti te stjecanje snažne konkurentne prednosti. Poduzetnici moraju biti osobito agilni kako bi uspijevali i napredovali u globalnome konkurentskome okruženju.
- **Vrijednost vremena:** Povećanje realne plaće dovodi i do povećanja vrijednosti vremena, što uzrokuje i velike promjene u načinu proizvodnje i ponašanju potrošača. Mnoge aktivnosti koje su se prije odvijale u kućama, sada se odvijaju na tržištu. Primjerice, participacija žena na tržištu rada udvostručila se u proteklih pola stoljeća, pa sve veći dio posla koji su žene obavljale kod kuće (nabava i priprema hrane, čuvanje djece, glačanje i čišćenje kuće), danas obavljaju posebno specijalizirana tvrtke i agencije. Upravo povećanje potražnje za takvim uslugama pokazalo se kao snažna pokretačka snaga u mnogim sektorima poduzetništva.

Za prilagodbu takvim promjenama nužna je fleksibilnost svih organizacijskih razina, a ona se ne može ostvariti bez znanja i samostalna odlučivanja. Zaposlenici postaju sve stručniji, ali bez obzira na to, proces stalnoga učenja, dodatne izobrazbe, nameću se kao nužnost. S povećanjem važnosti znanja kao organizacijskoga resursa jača položaj zaposlenika. Stvaranje praktičnih znanja moguće je uz sofisticiran pristup ljudskim potencijalima. Drugim riječima, pored odgovarajućega sustava vrijednosti nužno je povećati ulogu i autonomiju zaposlenika u odlučivanju, odnosno djelovanje koje omogućuje fleksibilnost te inventivnost. Stvaranje znanja planski je proces. Također, vidljiva je povezanost teorije i prakse u zapadnim zemljama, što rezultira iznimnom proizvodnošću, kvalitetom ili konkurentnošću. Poslovna praksa i teorija međusobno se skladno nadopunjuju. U tranzicijskim zemljama menadžeri teoretičare obično drže apstraktnim špekulantima, što je dobrim dijelom posljedica koncentracije znanosti unutar sveučilišta i instituta.

Međutim, i tamo će morati shvatiti da novo gospodarstvo čini pomak od opipljivim k neopipljivim vrijednostima, pa se konkurentna prednost seli od vidljiva prema nevidljivu, od viđena prema neviđenu. Svi koji žele opstati moraju svladati taj val. Većina se autora još fokusira na konvencionalne ekonomske mudrosti, a praktičari su neugodno iznenađeni slabim povratom uložениh sredstava. Živimo u sustavu neopipljive ekonomije u kojoj je gospodarstvo

znanja nova stvarnost. Umjesto zakona padajućih prinosa aktualizira se zakon rastućih prinosa. Sve manji povrat na uloženi fizički kapital, preokreće se u zakon povećana povrata sredstava kada se ona ulože u intelektualni (neopipljivi) kapital. Sve je manje fizičkoga kapitala i objekata u koje vrijedi investirati. Na djelu je orijentacija na održivi razvoj (orijentacija budućnosti, kako bi to rekli suvremeni teoretičari novoga gospodarstva) koja je dimenzionirana kroz efikasnost, demokratskost i ekološku održivost. Ona je moguća kroz optimalnu alokaciju resurse kroz znatno veća ulaganja u ljudski kapital, jer on ima znatno veću stopu povrata od ulaganja u fizički kapital. Također, u okviru ljudskoga kapitala uočeno je i potvrđeno veliko značenje emocionalne, motivacijske, komunikacijske, moralne i na znanju utemeljene dimenzije.

Ključno je pitanje kako se što bolje i više samoproizvesti u stvaralačke subjektivitete, odnosno kako se samoodgajati, samoobrazovati, samoorganizirati te, konačno, kako se razviti u samoreferentna bića.⁸⁸ Novo gospodarstvo uvodi suvremena stajališta u ekonomska promišljanja, potpuno suprotna od do tada uvriježenih postavki Keynesijanskoga modela. Poslije 2. svjetskoga rata ostvarivanje pune zaposlenosti i povećanje proizvodnje kroz upravljanje potražnjom bilo je ostvarivo, ali kada se 70-ih godina 20. stoljeća pojavio problem visoke nezaposlenosti i inflacije, ekonomisti se okreću ekonomici ponude, naglašavajući značaj smanjivanja poreznih stopa u cilju rasta plaća i veće motiviranosti zaposlenika te poticaja investicija. Budući da je ekonomika ponude predstavljala reakciju na stari sustav promišljanja, a ne na stvarne potrebe razvojnoga modela, nije polučila rezultate koji su bili očekivani zato što se temeljila na klasičnim čimbenicima proizvodnje (kapitalu i radu), a ne na suvremenim činiteljima proizvodnje, odnosno na znanju, tehnološkim inovacijama, obrazovanju i sposobnostima.⁸⁹

Na takvim je pretpostavkama razvijeno novo, globalno dinamično gospodarstvo utemeljeno na poduzetništvu, znanju i na IC tehnologiji. Za razliku od dotadašnjih nejedinstvenih stajališta o ulozi i značaja države u gospodarstvu, nova promišljanja sasvim jasno definiraju mjesto države u podupiranju dugoročna gospodarskoga rasta. Ona predstavljaju pomirbu konzervativnih i liberalnih stajališta, naglašujući slobodno tržište, konkurenciju i inovacije, s jedne strane, ali i državne investicije ponajprije u znanost, tehnologiju, obrazovanje i vještine ljudi te osobito ističu fiskalnu disciplinu. Novo gospodarstvo pokušava odgovoriti na izazove današnjice, a ti su kako upravljati zemljom i voditi je u uvjetima kontinuiranih tehnoloških promjena i inovacija. Novo gospodarstvo označava sintagmu, odnosno termin kojim se želi pokazati da korištenje resursa u naprednim industrijskim gospodarstvima ovisi o različitim oblicima informacija i komunikacija i da je većina znanja koja se rabi u proizvodnji nematerijalnoga oblika, zapravo, riječ je informacijama utemeljenim na znanju.

Svoja izravna uporišta gospodarstvo znanja pronalazi u novim teorijama rasta izraslim na kritici tradicionalne ili neoklasične teorije. Nove su teorije, osim klasičnih proizvodnih činitelja (zemlju, rad i kapital), identificirale i tehnologiju, odnosno tehnološke promjene kao važan proizvodni čimbenik kojem se pripisuje čak tri četvrtine rasta. Naime, tehnološke promjene dovode do tehničkoga progressa koji se manifestira u povećanju proizvodnosti i smanjivanju troška po jedinici za dane ulazne veličine.⁹⁰ Restrukturiranje tvrtki, ulaganje u

⁸⁸ Lauc, A. (2000.), Metodologija društvenih znanosti, Osijek: Pravni fakultet Sveučilišta u Osijeku, str. 432.

⁸⁹ Više vidjeti u Škuflić, L. i Vlahinić-Dizdarević, N. (2003.), Koncept nove ekonomije i značaj informacijsko-komunikacijske tehnologije u RH, Ekonomski pregled, 54 (5-6), str. 460.-479.

⁹⁰ Lažnjak, J. i Švarc, J. (2002.), Upravljačke elite i ekonomije znanja - Novi teorijski okvir za proučavanje upravljačkih elita u Hrvatskoj, Društvena istraživanja, God. 11, br. 1 (57), str. 48.

IC-stavnicu, rastuća konkurentnost te fleksibilno i razvijeno tržište rada i kapitala, izvori su rasta prema konceptu novoga gospodarstva. Međutim, njegova popularnost ne znači da će staro gospodarstvo nestati, jer se ta dva koncepta ne isključuju te valja očekivati velik utjecaj suvremenih IC tehnologija na tradicionalne sektore, i to smanjivanjem cijena robe i usluga zbog jeftinijih, bržih i cjelovitijih informacija i zbog smanjivanja cijena i rasta konkurencije.

Razvitak IC-sektora, posebice interneta, revolucionarno mijenja tehniku odvijanja međunarodne trgovine novih, ali i klasičnih proizvoda i usluga. Novo je gospodarstvo model utemeljen na međusobno povezanim politikama u cilju dostizanja dugoročno održiva rasta, pri čemu povezane IC tehnologije povećavaju količinu i vrijednost informacija dostupnih pojedincima, tvrtkama, tržištima i vladama, omogućujući im efikasniji izbor i ostvarenje superiornijih performansi. Koncept novoga gospodarstva možemo promatrati na mikro, mezo i makro, razini, a njegovu evaluaciju pratiti kroz rast BDP-a i vanjskotrgovinske razmjene. Na mikro razini podrazumijeva nova promišljanja vođenja tvrtke, njezinu reorganizaciju, uključivanje novih tehnologija, efikasno i dinamično tržište kapitala te dinamično gospodarstvo i poduzetništvo, rastuću konkurentnost i veću fleksibilnost tržišta rada. Promjene na tržištu rada ne smiju se povezati isključivo sa sustavom školovanja i permanentnoga obrazovanja, već s obučenošću radne snage koja mora biti spremna prihvatiti suvremenu tehnologiju.

No, bez promjena u organizaciji tvrtke, u načinu korištenja ljudskoga kapitala i u fleksibilnosti tržišta, koncept novoga gospodarstva ne bi se mogao realizirati. Isključivi značaj IC-sektora ne smije se prenaplaćavati, jer bez korjenitih promjena temeljnih tržišnih institucija koje će uvesti tehnologije usmjerene prema bržem rastu proizvodnosti, rezultati će izostati. To je nužno osigurati novim poduzetničkim pothvatima, a ne pukom reorganizacijom postojećih tvrtki.⁹¹ Rezultati toga novoga načina djelovanja i promišljanja tvrtki ogledaju se u sljedećem:⁹²

- Nove industrije u području trgovine i e-trgovine sa sve većim udjelom sudjeluju ukupnoj nacionalnoj proizvodnji;
- Mnoge industrije i tvrtke, pa i tradicionalne, nastoje rabiti napredne tehnologije;
- Statički pojam komparativnih prednosti (utemeljen na raspoloživosti resursa, kanala nabave i prodaje, blizini tržišta i na nižim troškovima) dobrobrano gubi na značaju;
- Ekonomski će uspjeh tvrtke sve više ovisiti o sposobnosti efikasne primjene brojnih tehnoloških inovacija i poduzetničkih vještina; te
- Obrazovana radna snaga, postaje značajan resurs i činitelj uspjeha.

Rizik, neizvjesnost i promjene postaju pravilo, a ne iznimka. U tom gospodarstvu hijerarhijska organizacija tvrtke ustupa mjesto mrežnoj koja se neprekidno mijenja i uči. Na mezo i makro razini nova ekonomija podrazumijeva transformaciju industrijske proizvodnje, a time i cjelokupnoga gospodarstva. Svaka takva stoljetna promjena sobom je nosila smanjenje jednoga i rast drugoga dijela gospodarstva, promjene u obavljanju posla i organizaciji tvrtke, u obrazovnomu sustavu, u ulozi države u promicanju ekonomskoga rasta i socijalne pravde, u načinu življenja, i u konceptu obitelji, ali svima je zajedničko poboljšanje životnoga standarda nacije.⁹³ Ekonomski rast ne možemo tražiti u postojećoj proizvodnji,

⁹¹ Prema studiji Kortu i Josh Lerner s Harvard Business School, dolar uložen u nove pothvate dat će 3-5 puta više patenata, nego dolar uložen u R&D, prema OECD (2001.) The New Economy, Paris: Beyond The Hype.

⁹² Prilagođeno prema Atkinson, R.D. i et al. (2002.), The 2002 New Economy Index, Washington: PPI, str. 4.

⁹³ Atkinson, R.D. & Gottlieb, P.D. (2001.), The Metropolitan New Economy Index, Washington: PPI, str. 8.

tehnikama i procesima, već u novim i inoviranim proizvodima. Novo gospodarstvo uključuje sektorski pogled koji se intenzivno koriste inovacijama i novim tehnologijama, odnosno na industrije čija proizvodnja, distribucija i pružanje usluga te konačni uspjeh, znatno ovise o računalima, telekomunikacijama i internetu.

4. DRŽAVA I NOVO GOSPODARSTVO

Model novoga gospodarstva pretpostavlja novi pogled na njegovo vođenje, čime se osigurava dugoročan rast proizvodnosti i povećanje životnoga standarda. Iako utemeljen na liberalnomu konceptu, ne isključuje ulogu države, već zahtijeva njezino redefiniranje. Rastućem gospodarstvu nužna je pametna i strateški usmjerena država prema temeljnim postavkama rastućega gospodarstva, a to su: obrazovanje, istraživanje i sposobnosti, pa bi valjalo istaknuti sljedeće preporuke za vođenje takve ekonomske politike:⁹⁴

- **Ulaganje u R&D i S&T:** Riječ je o ulaganju u istraživanje i razvoj te u znanost i tehnologiju. Naime, iako su i prije ekonomisti isticali značaj tehnologije u procesu gospodarskoga razvoja, novi model prepoznaje značaj i prednosti tehnoloških inovacija. Dakle, znanje nije samo obrazovanje, već i tehnološke inovacije te sposobnost upravljanja njima i suvremenom tehnologijom. Vlada mora stvoriti infrastrukturu, poticati R&D⁹⁵ i S&T⁹⁶ u privatnu i javnome sektoru, tehnološke inovacije, povećati razinu znanja i vještina, sposobnosti radne snage, podupirati i osmisлити programe cjeloživotna obrazovanja i obuke zaposlenika sukladno informatičkom dobu te odgovarajućom poticajnom politikom osigurati njihovu primjenu u tvrtkama;
- **Deregulacija i promicanje konkurentnosti:** Svako jačanje konkurentnosti podrazumijeva niže cijene, ali se to može postići i većom kvalitetom proizvoda i usluga, jer je konkurentnost, zapravo vođena tehnološkim promjenama. Uloga je države usmjerena na deregulaciju, otvaranje prema globalizacijskim procesima i na promoviranje e-trgovine te nacionalnih proizvoda na svjetskomu tržištu s ciljem ekspanzije izvoza. Liberalizacijom tržišta potrošačima valja osigurati više proizvoda, bolji izbor, višu kvalitetu i niže cijene;
- **Izgradnja infrastrukture:** Država se mora usmjeriti prema osiguravanju potrebna zakonskoga i pravnoga okvira za funkcioniranje poslovnoga sektora, točnije poticajna okruženja, posebice za digitalne industrije i uslužni sektor, s time da država ponajviše rabi digitalne tehnologije u svom djelovanju; te
- **Nulti deficit i fiskalna disciplina:** Zadatak države mora biti poticanje i ulaganje u sva predočena područja, ali bez proračunskoga deficita te striktnim održavanjem fiskalne discipline u javnomu i privatnomu sektoru.

Novo se gospodarstvo temelji na tri tendencije (socijalna polarizacija znanja, odvajanje umnoga od fizičkoga rada i proces inkorporacije znanja u fiksni kapital), što se oslanja na logiku akumulacije u proizvodnji masovnih dobara. Ta logika razvoj fiksnoga kapitala čini bitnim predmetom vlasništva i glavnim oblikom tehničkoga napretka. Radom u industrijskom kapitalizmu uspostavljaju se norme stvaranja vrijednosti s osloncem na istraživanje

⁹⁴ Prilagođeno prema: Atkinson, R.D. (1999.), *Rules of the Road: Governing Principles for New Economy*, Washington: PPI, str 87.

⁹⁵ Akronim od *Research and Development*.

⁹⁶ Akronim od *Science and Technology*.

homogenih ekonomija vremena i obujma proizvodnosti. Pri analizi režima gospodarstva znanja u industrijskomu kapitalizmu, valja analizirati tri aspekta:⁹⁷

- **Najamni odnos i gospodarstvo znanja:** Povećanje proizvodnosti podložno je redukciji ovisnosti kapitala o proizvodnomu znanju radnika koje ima odlučujuću ulogu u organiziranju predindustrijske proizvodnje ili eksproprijaciji znanja radnika i njegovom inkorporiranju u kompleksan sustav alata i strojeva. Također, glavni kriterij efikasnosti postaje propisani rada i dopušteno vrijeme;
- **Znanje, inovacija i determinante kompetitivnosti:** Konkurentna sposobnost proizlazili iz stupnja razvoja opreme, pa je specijalizacija zemalja u tomu sektoru bila pokretačka poluga koja je omogućivala proizvodne norme inkorporirane u stalnomu kapitalu i hijerarhiju međunarodne podjele rada. Takva uloga opipljiva kapitala i dinamika inovacija (obilježena kratkim fazama radikalnih inovacija kojima su slijedila duga razdoblja postupnih inovacija) pomažu objasniti način regulacije istraživanja i intelektualnoga vlasništva u industrijskomu kapitalizmu; te
- **Intelektualno vlasništvo i regulacija istraživanja:** Početnom 20. stoljeća proizvodnja znanja i marginalizacija kolektivnoga radnika počivali su na dva sustava regulacije: 1. javni sustav istraživanja i visokoga obrazovanja u cilju proizvodnje i prijenosa slobodna znanja prema modelu tzv. otvorene znanosti (istraživanje je bilo neprofitno i financirano subvencijama, a rezultati istraživanja slobodni i besplatni) te 2. centri za R&D i uredi velikih tvrtki, pa se interno proizvode znanstvena i tehnološka znanja (karakteriziraju ih vertikalna kontrola i prešutne dimenzije, specifične za pojedinu tvrtku).

Temeljne ideje novoga gospodarstva upozoravaju na gospodarske promjene koje dovode do transformacije uloge nacionalnih država u svjetskomu sustavu te na promjene na tržištu rada koje stvaraju nove prilike, ali i nove prijetnje za različite socijalne slojeve prema kojima se države moraju odnositi na nove načine. Koncept je s vremenom je doživio mnoge kritike i revizije koje su se uglavnom referirale na neumjereni optimizam, odnosno na mogućnost da svjetsko gospodarstvo, unatoč značajnu porastu produktivnosti, i dalje prolazi kroz ciklička kretanja praćena previranjima na svjetskim financijskim tržištima. No, unatoč kritikama, tek rijetki teoretičari osporavaju dalekosežne promjene koje su se dogodile u 90-im godinama 20. stoljeća i koje traju do danas.⁹⁸

Zbog sve veće uporabe interneta, sve se često čuje i naziv tzv. internet ekonomija (zapravo, gospodarstvo), a da bi se još više istakla uloga nematerijalnih resursa i ostale neopipljive imovine, nestanak klasično organiziranih tvrtki te nepostojanje fizičke nazočnosti tijekom poslovnih odnosa, sve se više koristi i naziv tzv. virtualna ekonomija (zapravo, gospodarstvo).⁹⁹ Teoretičari novoga gospodarstva govore da su se dogodile uistinu velike promjene. Mijenjaju se pravila ponašanja, nije više bitna dostupnost kapitalu, već informacijama, kreiranje vrijednosti odnosi se na kreiranje novoga znanja i eksploatiranje njegove vrijednosti. Najvažnija je nematerijalna, neopipljiva, intelektualna imovina, koja danas čini oko 90% vrijednosti svjetskih tvrtki. Ljudska glava, a ne ruke, postala je najvažniji

⁹⁷ Prilagođeno prema: Vercellone, C. (2006.), Rad, informacija i znanje u novom kapitalizmu: hipoteza o kognitivnom kapitalizmu, *Ekonomski pregled*, 57(11), str. 809.-825.

⁹⁸ Više vidjeti u Pavić, Ž. (2008.), Poduzetništvo mladih i nova ekonomija, *Ekonomski vjesnik*, Br. 1-2, prosinac, str. 85.-93.

⁹⁹ Petersen, V.S. (2003.), A Critical Rerwiting of Global Political Economy - Integrating reproductive, productivte and virtual economies, Routledge, str. 113.

činitelj rasta i razvoja tvrtki i gospodarstava. Sposobni zaposlenici koji razvijaju nove ideje, stvaraju vrijednost i inoviraju poslovanje postali su ključna imovina.

ZAKLJUČAK

Sintagma novo gospodarstvo usmjerena je prije svega na promjenu gospodarske strukture iz industrijske u informacijsku utemeljenu na novim zakonitostima, drukčijim od klasičnih ekonomskih paradigmi. Primjerice, proizvodnja novoga proizvoda u uvjetima klasična gospodarstva uzrokuje troškove koji se povećanjem proizvodnje i prodaje po jedinici smanjuju, što uvjetuje povećanje zaposlenosti i gradnju novih kapaciteta, a to opet uzrokuje nove jedinične troškove. Za *software*, kao dominantan proizvod informatičke, nove gospodarske ere, vrijede sasvim druge zakonitosti. Početno je stvaranje softverskoga paketa skupo, ali je nakon toga stvaranje svake nove kopije i njihova distribucija gotovo besplatna, a glavnina zaposlenika radi u fazi stvaranja, a ne u proizvodnji kopija.

Bez obzira na različite definicije, možemo zaključiti da je novo gospodarstvo strateška kombinacija gospodarskih politika države, sposobnosti izgradnje novih kapaciteta i organizacijskih promjena, što se temelji na inovacijama, na suvremenim tehnologijama i na kreativnosti, promovirano kroz rastuću međunarodnu razmjenu i globalizaciju, povezano informatičkim tehnologijama koje omogućuju održiv gospodarski rast i poboljšanje životnoga standarda nacije. To je skup kvantitativnih i kvalitativnih promjena koje su utjecale na transformiranje gospodarske strukture, na funkcioniranje nacionalnoga gospodarstva i na njezina pravila. Novo je gospodarstvo zapravo gospodarstvo znanja i ideja, gdje je ključ otvaranja novih radnih mjesta i boljega životnoga standarda u inovativnim idejama i tehnologijama korištenima u izradi proizvoda i usluga.

CITIRANI IZVORI

- [1] Atkinson, R.D. & Gottlieb, P.D. (2001.), The Metropolitan New Economy Index, Washington: PPI.
- [2] Atkinson, R.D. (1999.), Rules of the Road: Governing Principles for New Economy, Washington: PPI.
- [3] Atkinson, R.D. i et al. (2002.), The 2002 New Economy Index, Washington: PPI
- [4] Kolaković, M. (2006.), Poduzetništvo u ekonomiji znanja, Zagreb: Sinergija.
- [5] Kuvačić, N. (2013.), Antologija naših i svjetskih mudrosti i gluposti (od antičkih polisâ do globalnoga sela), Split: Beretin.
- [6] Lauc, A. (2000.), Metodologija društvenih znanosti, Osijek: Pravni fakultet Sveučilišta u Osijeku,
- [7] Lažnjak, J. i Švarc, J. (2002.), Upravljačke elite i ekonomije znanja - Novi teorijski okvir za proučavanje upravljačkih elita u Hrvatskoj, Društvena istraživanja, God. 11, br. 1 (57), str. 48.
- [8] North, K. (2008.), Upravljanje znanjem - Vođenje poduzeća usmjereno prema znanju, Zabreb: Naklada Slap.
- [9] Pavić, Ž. (2008.), Poduzetništvo mladih i nova ekonomija, Ekonomski vjesnik, Br. 1-2, prosinac, str. 85.-93.
- [10] Petersen, V.S. (2003.), A Critical Rweriting of Global Political Economy - Integrating reproductive, producitive and virtual economies, Routledge.

- [11] Škuflić, L. i Vlahinić-Dizdarević, N. (2003.), Koncept nove ekonomije i značaj informacijsko-komunikacijske tehnologije u RH, *Ekonomski pregled*, 54 (5-6), str. 460.-479.
- [12] Vercellone, C. (2006.), Rad, informacija i znanje u novom kapitalizmu: hipoteza o kognitivnom kapitalizmu, *Ekonomski pregled*, 57(11), str. 809.-825.
- [13] Vojnić, D. (2007.), Izlaganje na predstavljanju knjige Vladimira Veselice: Globalizacija i nova ekonomija koja je održana na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, 3. srpnja 2007. *Ekonomski pregled*, 58(7-8), str. 489.-494.